

SOSIOLOGISKE SYNSPUNKTER PÅ AMERIKANSK MISJON

av

H. CHR. MAMEN

Kirken har tatt sosiologien til hjelp for å prøve å finne sin egen empiriske virkelighet. Ikke minst i Amerika har religionssosiologien mange utøvere både innenfor og utenfor kirken. En av de mange studier som i de senere år har sett dagens lys er *The Church as a Social Institution*, med undertitelen «The Sociology of American Religion» av svensk-amerikaneren David O. Moberg (1962). Vi skal her gi et sammendrag av kapitlet «The Church as a Missionary Institution at Home and Abroad». Det inneholder mange faktiske opplysninger og en del interessante iakttagelser. Noen av disse har gyldighet for all vesterlandsk misjon, og derfor kan boken være en tankevekker for oss.

I 1951 hadde et land som Belgia 7 277 katolske misjonærer i oversjøiske områder, mens USA med 5 ganger så mange katolikker hadde bare 4 375.

USA's protestantiske kirker hadde 25 058 misjonærer i fremmede land i 1959, og det var en tredjedel av alle protestantiske misjonærer på den tid. Tallet var da fire ganger så høyt som 50 år tidligere, til tross for at tiden omkring århundreskiftet betegner et høydepunkt i misjonsaktivitet.

De små, fundamentalistiske samfunn yter en forholdsvis større innsats enn de store kirker. Adventistene hadde i 1959 flest misjonærer (2 000), dernest kom metodistene (1 473), United Presbyterian (1 293), Southern Baptist (1 186) og Mission Alliance (822). Man merker seg at det var hele 349 selvstendige misjons-selskaper, de fleste meget små; 78 samarbeidet med misjonsavdelingen i det nasjonale kirkeråd.

De fleste protestantiske misjonærer fra USA arbeidet i 1959

i India (1 883). Dernest kom Japan (1 549), Congo (Leopoldville) (1 289), Nigeria (1 211), Brasil (948) og Filippinene (805).

I

De sosiologiske faktorer som har influert amerikansk misjonsvirksomhet er ifølge forfatteren følgende:

1. *Religiøse verdier*. Troen på kristendommens universelle gyldighet.

2. *Vekkelsene*. Det 19. århundres vekkelser har hatt enorm betydning. Det var i denne sammenheng betydningsfullt at Moodys vekkelse kom på en tid da amerikansk nasjonalisme og filantropisk virksomhet var på sitt høyeste. Sammen skapte disse krefter entusiasme for misjonen blant ikke-kristne folk.

3. *Innomkirkelig problematikk*. Endel misjonsaktivitet skyldes kirkelig splittelse. Industrialisering og sekularisering førte kirken inn i kriser som mindre grupper søkte å «flykte» bort fra ved å ta opp virksomhet i tilbakeliggende land uten tilsvarende problemer.

4. *Utdannelse*. Utdannelsessamfunnet gav almenheten kunnskaper om de ikke-priviligerte folk, «de ville, primitive og hedske», og det har stimulert misjonsarbeidet. Det humanitære hjelpearbeidet var sterkt knyttet til de forskjellige religiøse samfunn i USA. Mange mente at «misjonsmarken» var det rette stedet til å demonstrere kristendommens praktiske verdi. Mange misjonsvenner mener fremdeles at de tilbakeliggende folks problemer først blir løst hvis de blir kristne.

5. *Kulturell overlegenhetsfølelse*. Troen på den vestlige kulturens overlegenhet er utvilsomt et motiv for mange amerikanske misjonærer. En kan se på misjonen som kulturell imperialism som sikter på å erstatte sed og skikk i et folk med misjonærens egen kultur. Hvor dette har vært tilfelle, har det skapt motvilje mot kristendommen, en motvilje som vanskelig har latt seg overvinne.

6. *Rasespørsmål*. Den kirkelige debatt om forholdet mellom rasene i USA før Borgerkrigen resulterte i et alvorlig tilbakeslag for misjonen blant indianerne. Det uløste rase-problem i USA er

fremdeles en hindring for misjonsarbeidet blant fargede folk. Undertiden skyldes misjonstiltak fordommer mot de fargede. For å redde sin samvittighet som er urolig på grunn av undertrykkelse av en minoritet, går man til minoritetens hjemland med evangeliet. Misjonærer av den autoritære type bidrar til å øke fordommene mot de fargede.

7. *Krigen*. Den annen verdenskrig har på mange måter grepet inn i amerikansk misjon. Mye av ansvaret for misjonsarbeidet gikk i de årene over fra Europa til USA på grunn av okkupasjon av misjonærenes hjemland, internering av misjonærer, mangel på økonomisk støtte (faddervirksomhet for foreldreløse misjoner).

8. *Misjonærenes sosiale bakgrunn*. De subkulturer som misjonærene kommer fra, skiller seg fra de som de offentlige tjenestemenn, forretningsfolk og andre i oversjøisk tjeneste kommer fra. De er vanligvis mer rigorøse i etiske og dogmatiske spørsmål. Det er dog store variasjoner.

9. *Misjonærens rolle*. Det vil være vanskeligere «å selge» åndelige verdier enn det er å få omsetning på materielle ting. Med kulturell overlegenhetsfølelse vil det bli enda vanskeligere. En vil da ikke se svakhetene i sin egen organisasjon, det blir vanskelig å la være å dømme de som man skal misjonere blant ut fra egen kulturell standard, og – til tross for en god teori – vanskelig å tillate den unge kirken å stå på egne ben. Dette isolerer misjonæren, ikke minst fra den nasjonale eliten.

Uten adekvat kjennskap til vedkommende religion og tenkemåte kan misjonæren ikke så lett skape den kontakt som er nødvendig for å vinne tilhengere. Utdannelse er en hovedsak.

Imidlertid er misjonæren en organisasjonsmann, medlem av et team. En har derfor først av alt krevd av misjonæren at han kunne samarbeide, og at han var lojal mot vedkommende misjon. Misjonærens egen personlige utvikling er ofte blitt hemmet, fordi organisasjonen ble et mål, ikke et middel.

Av alle protestantiske misjonærer i verden er 61 pst. opptatt med direkte menighetsarbeid og evangelisering, men for misjonærene fra USA gjelder dette bare 41 pst. Forøvrig er 19 pst. av de amerikanske misjonærene opptatt med undervisning, 12 pst.

arbeider i helsesektoren og 4 pst. i administrasjonsarbeid. Noe under 4 pst. er i jordbruk eller annet spesialarbeid. En må imidlertid huske at også menighetsarbeiderne er opptatt med ikke-religiøst arbeid.

Utviklingen preges ellers av økende antall deltids- eller fritidsmisjonærer, og legmannsmisjonærene som leger og sykepleiere, agronomer og pedagoger utgjør en stadig større prosent av misjonærstaben.

10. *Konkurransen.* Det store antall filantropiske og religiøse organisasjoners appell til publikums gavmildhet har gjort det vanskelig for enkelte misjoner å følge det tradisjonelle mønster. Dette gjelder særlig de ikke-konfesjonelle «trosmisjoner». Trosmisjonene skal bare lite på Gud, ikke på mennesker, kirker eller organisasjoner. For tiden pleier slike misjoner ikke å sende arbeidere ut hvis det ikke foreligger en eller annen form for garanti om økonomisk støtte. «Troen på Gud» er blitt til «troskap fra mennesker».

Mange stridigheter mellom protestantiske misjoner er løst av Det internasjonale misjonsråd som nå er integrert med Kirkenes Verdensråd. Men spenningen protestantisk — katolsk og konkurransen fra tallrike sekter med stridigheter og proselyttmakeri, influerer på misjonsarbeidet. Sektene vinner lett terreng når de «innfødte» mistenker misjonærene for å overføre sine hjemlige konkurranseforhold til det oversjøiske misjonsfeltet, eller hvis de «innfødte» blir utsatt for økonomisk utbytting. Således hadde Jehovas Vitner stor fremgang på Cuba i et område hvor den katolske kirke hadde vært særlig rigorøs med å kreve betaling for dåp og andre kirkelige handlinger.

11. *Politikk.* I en rekke avtaler mellom den amerikanske regjering og andre stater er det bestemmelser om gjensidig rett til å misjonere. Myndighetene i fremmede land har undertiden beskyttet misjonærer som var utsatt for forfølgelse. Da misjonærene er avhengige av talefrihet, forsamlingsfrihet, pressefrihet og religionsfrihet, har de undertiden opptrådt som pressgruppe, og enkelte ganger har de blandet seg i utenrikspolitikken.

12. *Nasjonalisme.* Den hjemlige nasjonalisme har vært med å

skape misjon, men på den annen side har misjonen vært med å fremkalle nasjonalisme i mottakerlandet. Den økte nasjonalisme blant de fargede, avviklingen av kolonistyre, renessansen for den nasjonale kultur og fremveksten av selvstendige stater, alt dette har bidratt sterkt til fremveksten av unge kirker som er selvstyrte og selvunderholdende.

Beskyldningen mot misjonærene for å kjøpe proselytter med gaver, for innblanding i politikken, for spionasje og for å ha inspirert til opprør har resultert i utvisning av misjonærer. Ansvaret for den unge kirke har de nasjonale kristne selv måttet ta, og følgelig har noen unge kirker i en slik situasjon vokst i selvrespekt og åndelig modenhet.

Det er mange misjonærer som innser at de på grunn av nasjonalismen er en hindring mer enn en vinning. De holder seg da i bakgrunnen og arbeider gjennom de innfødte ledere og hjelper dem til å hjelpe seg selv.

En må likevel være oppmerksom på at meget som går for å være nasjonalt eller «innfødt» slett ikke er ekte. Å forandre på et navn og overføre eiendomsretten til den stedlige kirke, behøver ikke å bety noe prinsipielt nytt. Den organisasjonsform som misjonæren har innført, vil ofte fortsette, selv om det ikke dreier seg om essensielle elementer i kristendommen.

13. *Kulturmønsteret.* Det kulturelle miljøet øver sterk innflydelse på den religiøse appellen, den sosiale organisasjon, på liturgi og etikk i de unge kirker. En ser stor forskjell på alle plan, hvis en tar for seg en menighet i Sentral-Afrika og en i USA. Animistiske forestillinger og praksis kan en finne hos afrikanske kristne, mens det sosiale samlivet kan bli viktigere enn frelses-spørsmålet for amerikanske kristne.

Religiøs imperialisme, som ikke vurderer kulturelle verdier og som ikke forholder seg til de innfødte som likemenn, har skadet mangt et misjonsprosjekt. Misjonærer som utvilsomt kan lastes for slike feil, vil lett finne syndebukker for manglende fremgang i arbeidet: kommunisme, konkurrerende misjoner eller nasjonalisme.

Islams hurtige vekst i Afrika skyldes evnen til kulturell til-

pasning, mangelen på rasefordommer, misjon ved ikke-profesjonelle misjonærer og de nyomvendtes støtte til skoler og moskeer fra første begynnelse av. Her har vi kulturell tilpasning som nøkkelen til en fremgangsrik misjon.

14. *De ikke-kristne religioner.* Det er lettest å vinne gehør for de elementer i den misjonerende religion som kan minne om ens egen tradisjonelle tro. Synkretisme er derfor både en lokkende vei og en farlig fristelse.

15. *Sosialpsykologiske behov.* De laveste sosiale lag vil lettest kunne akseptere en ny religion på grunn av behovet for å vinne følelsesmessig sikkerhet, personlig prestisje og andre belønninger.

Mange protestantiske konvertitter på misjonsfeltene har røpet sterkt ønske om å øke sin prestisje og skaffe seg informasjoner ved kontakt med Amerika gjennom misjonærene.

I Brasil har den katolske kirken vært en effektiv kanal for sosial prestisje. De fleste biskoper er av den lavere middelklasse. Slektskapsbånd er viktige i alt misjonsarbeid. Er en person vunnet for den misjonerende tro, vil barna, den øvrige familie og nære venner lettere kunne vinnes.

Blant 4 000 nydøpte kristne i India var det hele 56 pst. som var vunnet ved familiens innflydelse, idet 34 pst. av dem hadde kristne foreldre og 22 pst. hadde andre slektninger som var kristne.

II

Moberg tar også for seg de sosiale virkninger av misjonsvirksomheten. Han slår da først av alt fast at misjonens mål er å vinne mennesker for en bestemt religion og styrke dem i troen. Likevel er det en rekke sosiale virkninger som er uunngåelige når kristendommen plantes i en ikke-kristen kultur. Det er tale om tilsiktede sosiale virkninger, men også latente konsekvenser som ikke skjer etter misjonærenes intensjoner. Noen er funksjonelle, andre er dysfunksjonelle, men sosiologen kan ikke vurdere dem på denne måten. En sosial virkning av misjonen kan nemlig være på samme tid positiv og negativ alt etter den referanseramme som nyttes. Således kan avskaffelsen av polygamiet øke

respekten for kvinnen og gjøre henne mer fri og selvstendig, men denne reform fører med seg en oppløsning av det gamle samfunnsmonsteret. Den sosiale kontrollen svekkes, og resultatet blir lett økt prostitusjon.

Misjonens virkninger kan rubriseres som religiøse, kulturelle, politiske og sosiale.

1. *Misjonens religiøse virkninger.* Kirken vinner ikke bare nye medlemmer ved å misjonere blant de ikke-kristne folk, men den styrkes i sitt sentrum. Medlemmene i kirken hjemme får oppleve den styrke som det er å stå sammen om en stor oppgave. Økt ansvar og fellesskap styrker lojaliteten og derved hele organisasjonen. Katolsk misjon er en del av den romerske kirkes totale program.

Protestantisk misjon blir i stigende grad koordinert av konfesjonelle sammenslutninger som Det lutherske verdensforbund eller økumeniske organer som Kirkenes Verdensråd. Behovet for å unngå overlapping, det meningsløse i å overføre hjemlig splittelse til misjonsmarken og lengselen etter et samlet vidnesbyrd i den ikke-kristne verden, har vært viktige motiver for fremveksten av den økumeniske bevegelse.

Såvel den kristne som den før-kristne religion vil bli influert av å møtes. Den misjonerende kristendom antar undertiden skikker som før var ukjente. Kristendommen ble hellenisert i oldtiden, og bare en kinesisk utgave av kristendommen har mulighet for å slå igjennom i China.

Katolsk misjon har bevisst nyttet synkretismen ved å godta hedenske skikker som man imidlertid har gitt en kristen tolking. På den måten vil religionsskiftet føles mindre brått.

På den annen side har kristne synsmåter og etiske normer påvirket hinduismen i India, islam i Indonesia osv. Buddhismen i USA har i høy grad tilpasset seg det amerikanske samfunn så den vanskelig lar seg kjenne igjen som buddhisme. I Japan har buddhismen tatt opp en rekke kristne arbeidsformer, ja der nyttes endog klassiske kristne salmer til buddhistiske tekster.

Nasjonale sektdannelser er ofte et resultat av sosiale forandringer: rasemotsetninger, urbanisering, industrialisering, rivali-

sering mellom stammer og reaksjon på kolonialismen. Hvis misjonen ikke viser respekt for det særpregede i temperament og kultur innen den unge kirke, vil det lett oppstå flere sekter. Blant de fargede i Sør-Afrika alene er det 1339 sekter.

Misjonen bidrar til å øke sekulariseringen på misjonsmarken. Tradisjonell religiøs tro blir undergravd. Undervisningen i lesekunsten og alt arbeidet med å overføre Bibelen og annen kristen litteratur til mottagerfolkets språk, skaper muligheter for all annen litteratur – også den antikristelige – til å påvirke folket.

2. *Kulturelle virkninger*: Noen elementer i religioner og kulturer som blir påvirket av misjonerende kristendom, er uforenlig med kristendommen. Av slike nevnes avgudsdyrkelse, kannibalisme, barneekteskap og enkebrenning.

Andre elementer kan tilpasses kristendommen, og mange nyomvendte holder hårdnakket på dem, selv om motiveringen for skikken kan bli annerledes enn før. Det kan gjelde spiseskikker, ritualer og beklædning. Andre nedarvede skikker er helt irrelevante for kristendommen. Misjonen kan fremme eller sprengre den samfunnsmessige integrasjon. Disintegrasjon er hyppigere hvor det er en åpenbar spenning mellom katolsk og protestantisk misjon, mellom sekter og kirke eller mellom fundamentalistisk og moderne teologi.

Hvor kristendommen slår rot og blir stedegen, forandres det kulturelle mønsteret. Tradisjonelle personnavn forsvinner til fordel for bibelske navn. Familierelasjoner, seksuelle normer og økonomiske vilkår kommer i støpeskjeen.

3. *Politiske virkninger*. Misjonen var ofte sivilisasjonens fortrupp i underutviklede områder, men ofte har misjonen vært knyttet til kolonipolitiske interesser og økonomiske spekulasjoner. Kristendommen har mistet anseelse i den fargede verden, fordi land som blir oppfattet som «kristne», har utnyttet dem. Men på den andre siden er det mange steder misjonærene har vært de eneste som har talt de undertryktes sak.

Misjonen har stimulert til demokratisk ideologi gjennom sin ledertrening på lokalt, regionalt og nasjonalt plan innen kirken. Således har nasjonale frigjøringsbevegelser i Afrika for det meste

utgått fra kristne. Taiping-opprøret i China (1850–1864) var en nasjonal bevegelse som siktet på å opprette et kristent samfunn.

Amerikanske misjonærer har i større utstrekning enn europeiske holdt seg borte fra politisk egeninteresse. Og deres store antall, deres tallrike foredrag under besøk i hjemlandet og innlegg i bøker og blad har økt deres innflydelse voldsomt. Det var ikke minst misjonærene som skapte den opinion i USA som førte til at regjeringen gikk inn for å støtte China og demme opp for japansk innflydelse i 1930-årene.

Kristen misjon har skapt en solidaritet som kan danne basis for en verdensføderasjon. Men da må kirken overvinne indre splittelse, og den må erstatte nedvurderingen av fremmede kulturer med en positiv vurdering.

4. *Andre sosiale virkninger*: Det skulle være nok her å regne opp kirkens innsats gjennom misjonens skoler, helsestell, kamp mot skadelig overtro, forbedring av ernærings situasjonen ved forbedret jordbruk og direkte hjelp mot nød som skyldes krig, sult, fattigdom eller katastrofer av annet slag. Utviklingshjelpen har fått sin inspirasjon fra misjonsarbeidet.

De som kritiserer misjonen fordi den har vært med på å ødelegge eller omforme andre kulturer, glemmer at i en verden med høyt utviklede transportmidler vil ingen kultur kunne være uberørt. Misjonærene har nok forsert utviklingen, men de har også gitt et alternativ som muligens ville ha manglet hvis omformingene hadde funnet sted uten kirkens medvirkning.

Frank Laubach, lederen av kampen mot analfabetismen, har sagt at hver gang boktrykkerkunsten vant innpass i et nytt territorium, skyldtes det en misjonerende religion. I boktrykkerkunstens lange historie fra China til det 20. århundre er det neppe et språk og et land hvor den første trykksak ikke var de hellige skrifter eller annen litteratur med tilknytning til en av verdens tre misjonerende religioner.

Litteraturen la grunnlaget for en bredere folkeopplysning, og den bidro derved til å forberede politisk demokrati.

Amerikansk misjonsvirksomhet er nå mer omfattende enn noen gang før. Mange sosiale faktorer virker inn på misjonsvirk-

somheten, og på samme tid har misjonen i sitt operasjonsområde religiøse, kulturelle, politiske og sosiale virkninger.

Noen av disse virkninger er positive, andre er negative. Det er meget vanskelig å velge et synspunkt på basis av personlige oppfatninger med tanke på forsvar eller fordømmelse av misjonen. Det er nemlig så mange faktorer som gjør seg gjeldende. Bildet er så komplekst at det ikke er mulig å ha full oversikt over hva misjonsarbeidet betyr.

Hvis en ikke fester seg ved overgangsvanskene, men derimot ser på utviklingen i historisk lengdeperspektiv (og det må jo til syvende og sist være det avgjørende), får de positive sider absolutt overvekt.

Det kan være på sin plass å peke på at såvel islam som buddhismen misjonerer i Europa og Amerika. Her foregår et møte mellom religionene som kirken ikke kan ignorere.

Til slutt nevner vi at det i Mobergs avhandling er henvisninger til en mengde bøker og artikler, ikke minst materiale som har vært trykt i *American Journal of Sociology*.